

Vörös István: Gagarin avagy jóslástan alapfokon

Vörös István 2013-ban megjelent regénye, Gagarin avagy jóslástan alapfokon egy hiánypótló mű az irodalmi palettán, hiszen a 80-as évek, a rendszerváltás kora még talán túl közeli, s mindezt kellő rálátással, ugyanakkor szubjektíven mutatja be az író. A rendszerváltás előtti évekről, évtizedekről mindenkinek megvan a saját története. Vörös Istvánnak is. A szerző nem titkolja, olyan regényt írt, mely száz százalékig adekvát vele, benne van mindaz, amit a világról el akar mondani. A Moszkva-tér generáció után megszületett a Gagarin-nemzedék: a mai negyvenesek generációjának kamaszéveit idézi fel, akik kb. 1965–1973 között születtek, s akik a rendszerváltást megelőző években jártak középiskolába. Ugyanakkor korképet ad a rendszerváltás küszöbéhez érkezett társadalomról is. Ifjúsági (kamaszregény) és nemzedéki regény egyszerre.

1. Javaslatok a regény tanításához

A regény tanítását 11-12. évfolyamon, jó olvasási gyakorlattal rendelkező tanulócsoporthoz esetében javasoljuk. Akár osztályfőnöki órán is elővehető. Természetesen legegyszerűbben a kortárs irodalom témakörében kaphat helyet a mű.

Különösen indokoltá teszi a regénnyel való foglalkozást az életkori helyzet azonossága. Kamaszokról, kamaszoknak is szóló, a nyolcvanas éveket, az író saját kamaszkorát felidéző regény. Ugyanazok a kamaszkori problémák feszítenek most is, mint a 80-as évek Budapestjén egy gimnáziumban: barátság, első csók, szerelem, szenvedély, szeretkezés, identitás, szülő – gyerek viszony, apa – fiú viszony, világmegváltó kérdések... Ugyanakkor egy társadalmi és világnézeti tablót is kapunk, de a lényeg: kamaszoknak lenni a késő Kádár-kor Magyarországon történelmi képe.

A regény olvasása apropója lehet egy személyes családtörténeti kutatómunkának is. A Gagarin-nemzedék gyermekei körülbelül most lehetnek középiskolások, kamaszok: érdekes párhuzamoknak és ellentéteknek ad teret a nyolcvanas évek kamaszai (szülők) és a mai kamaszok (kamaszkori történetek, csínyek, tréfák, szerelem, első csók stb.).

2. Néhány szó a szerzőről, a tanításra javasolt regény helyéről az életműben

Vörös István 1964-ben született Budapesten. 1992-ben végzett az ELTE-BTK magyar-cseh szakán. 1998-ban elnyerte az irodalomtudomány kandidátusa (PhD.) címet.

1997-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanársegédje, 1998-tól adjunktusa, 2004-től a cseh tanszékvezetője, 2005-től docens.

2004-ben indítja el az első magyarországi egyetemi Kreatív írás szemináriumot Lackfi Jánossal. Prózát, verset (köztük gyerekverset), színművet, kritikát, tanulmányt és fordítást egyaránt publikál.

Fordítottak írásaiból angolra, bolgárra, csehre, eszperantóra, héberre, horvátra, franciára, kínaira, lengyelre, macedónra, mongolra, németre, olaszra, oroszra, portugálra, románra, spanyolra, szerbre, szlovákra és szlovénra.

Szépíróként verseskötetekkel és novellákkal indult. Első verseskötete 1988-ban jelent meg *Só, kenyér* címmel. Számos kötete jelzi az irodalmi életben betöltött helyét: versek, novellák, verses regények, verses mese, gyerekversek, haikuk, drámák, kritikák, tanulmányok, krimi, regény. Az utóbbi évekből kiemelkedik *A Vörös István gép vándorévei* (versek) Pécs, 2009., *Apám kakasa* (Változatok klasszikus magyar gyerekversekre, - Lackfi Jánossal) Bp. 2009., *Ördögcsáj* (tíz dráma) Bp. 2010., valamint a 2012-ben megjelent verses mese *Fénylovasok* címmel.

Színházi bemutatók is jelzik sokszínűségét 2003-tól kezdődően. A Baltazár Színház, az Állami Bábszínház, a Merlin Színház, a kecskeméti Ciróka Bábszínház megannyi bemutató helyszínei.

Főbb szakmai elismerései: Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1993), Soros-ösztöndíj (1995), Déry-díj (1998), Füst Milán-díj (1998), Év Könyve díj (2000), Örkény István-ösztöndíj (2002), József Attila-díj (2003), Hubert Burda-díj (2003), Vilmos-díj, Színházi Dramaturgok Céhe (2004), Határok nélkül – verspályázat I. díj (2007)

A regény fogadtatásáról

A regény 2013-ban került az olvasóközönség elé. Fogadtatása a kritikusok körében pozitív. *Mészöly Ágnes* egyenesen remekműként aposztrofálja: „Az olvasóval-összekacsintás nem válik kényszeredett hunyorgássá. Az utalások, legyenek politikaiak vagy kulturálisak, nem érthetetlenek és nem erőltetettek (talán csak a gimnázium neve szájbarágósan József Attila-i), egyszerűen működik a regényben minden: a dramaturgia, a szereplők közötti kémia, a párbeszéd.”

Jeges-Varga Ferenc szerint a regény a múltat idézi meg, talán éppen azért, hogy összevessük a mával. Úgy érzi, hogy neki csak apró emlékei maradtak azokból az évekből, de „mintha több szabadság, fantázia jutott volna akkor mindenkinek, mint a mai szabadnak mondott röghöz kötöttségben”. Ebben az összehasonlításban hívja fel a figyelmet a regény elolvasására.

Réti Zsófia szerint: „*Gagarin* egyik legnagyobb érdeme az (és a kulturális emlékezetben elfoglalt helyét is ez kell, hogy meghatározza), hogy fogyasztható, szórakoztató, többé-kevésbé koherens portrét ad a késő Kádár-kor Magyarországról, s teszi mindezt anélkül, hogy közhelyekbe, végletekbe, sekélyességbe vagy unalomba csúszna.”

3. Előzetes kérdések, részletkiválasztás

A diákoknak a regény elolvasására legalább másfél hónapot adjunk.

Az olvasás előtt, előzetes ráhangolásként közösen elgondolkodhatunk a címről (Gagarin avagy jóslástan alapfokon) – kiben mit idéz fel, mire számít a szókapcsolat hallatán (címmeditáció)?

A válaszokat, gondolatokat csak gyűjtsük össze, érdekes lehet később, hogyan közelítik meg az elsődleges asszociációk a későbbi, már a regény ismeretében születő asszociációkat (széttagolható-e a cím, mennyire van kapcsolatban a címszereplő neve a majdnem alcímmel). A cím újabb értelmezését kérhetjük rövid írásos fogalmazás formájában a művet tárgyaló első órára.

Bevezetésként elmondhatjuk, hogy egy ifjúsági regény, szereplői gimnáziumi tanulók a 80-as évek Budapestjén a szocialista világrendszerben. Témája: énkép, önismeret, kamaszkor (barátság, szerelem), a rendszerváltás előszele.

Szintén az olvasásra ráhangoló feladat lehet – otthoni „gyűjtőmunka”, egy személyes családtörténeti kutatómunka: a könyvbeli Gagarin-nemzedék, a most negyvenes éveikben járó felnőttek gyermekei első kézből kaphatnak információt a rendszerváltásról, a 80-as évekről. Milyen történetek, sztorik, tréfák, csínyek, gúnynevek, szerelmek (esetleg gimnáziumi szerelmekből házasság), barátságok (mennyire messze ívelők lettek), kamaszkori problémák (énkép, önismeret, testiség) hasonlóságai és különbségei, kiket mi foglalkoztatott igazán, személyes lét kontra társadalmi lét stb.

Ezt lehet tárgyalni a regény elolvasása után, a bevezető órán, de akár vissza lehet térni rá később is egy-egy kulcsmotívum, vezérszál tárgyalása során is.

Az elemzést a teljes mű elolvasása után, az egész ismeretére alapozva javasoljuk, hiszen a szöveg teljes jelentését, komplexitását csak így lehetséges megragadni, de bizonyos részletek kiemelése szükséges (egy-két kulcsmotívum, vezérszál), hogy az órán is szövegközelbe kerüljünk, hogy az egész áttekintésén kívül a részletek alaposabb vizsgálatára is mód legyen. Tudjuk, az egész világítja be a részeket, de a részek teszik elevenné az egészet, a részletek vetnek fényt a könyv egy-egy átfogóbb jellegzetességére.

Előzetes kérdések:

- Kit/kiket tekinthetünk a regény főszereplőinek, és hol, hogyan kapcsolódik össze egymással a sorsuk?
- Vannak-e beszélő nevek? Hogyan értelmezhetőek?
- Kik a mellékszereplők? Mennyire fontos a szerepük a cselekmény szempontjából?
- A regény fejezetének címei hogyan kapcsolhatók össze, illetve mennyire fontosak a megértés, a részek szempontjából?

- Milyen történelmi esemény, szereplők jelennek meg a regényben?
- A történelmi időutazásnak milyen szerepe van?
- Az elbeszélő szerepe a műben?
- Mi zavart legjobban a regény olvasása közben?
- Mi tetszett, mi ragadott meg leginkább a regény olvasása közben?
- Maradt-e elvarratlan szál a regény befejezése után? Van-e hiányérzeted esetleg egy-egy eseményt, szereplőt illetően?
- Milyen kérdések merültek fel benned az olvasás közben, ill. után?

4. A regény elemzése, értelmezése

Az elemzés ezúttal részben a regény voltaképpeni tárgyalásában, részben a kritikai szemelvényekben olvasható.

Egy Péntek nevű “hétfői” fiú gimnáziumi éveinek története a 80-as évek Budapestjén. Egy nagy ugratás története, amely ártatlanul indul majd a kamaszfantázia önálló életre kelti, megárad, elsodorva mindent, ami valóságosnak tűnik és mindenkit, aki csak hallott róla, káoszt hagyva maga után. A rendszerváltás előérzetének története Magyarországon, egy abszurd rendszerben, ahol mindent átsző a félelem és a bizonytalanság, és amihez hősünknek meg kellene felelnie, bármennyire is érzi ennek valószerűtlenségét. Közben fel is kell nőni, meg kell találni önnön határait, és el kell helyezni mindezt a félelmek, a hazugságok, a nagy igazságok, a filozófiák, a szerelmek, a kamaszbarátságok, a művészet, az élet és a halál szürreális forgatagában. Azoknak szól, akik meg szeretnék tudni, többek között, hogyan lehetett egy kacsasültnyi idő alatt disszidálni, de elsősorban a mai 40-esek nemzedékének, hogy derüljenek és merüljenek el kamaszkoruk történetében, és gyermekeiknek, hogy tegyenek egy úrsétát szüleik életében, amely mára már éppoly távoli és annyira irracionális, mint egykor Gagarin fölött a csillagos ég.

5. Feladat- és kérdéssorok, a regény voltaképpeni tárgyalása

Regényindítás

- Az előzetesen kiadott feladatok megválaszolása:

Címmeditáció: az elsődleges asszociációk mennyire közelítik meg a regény ismeretében a címértelmezést, értelmezhető-e alcímként a „avagy jóslástan alapfokon”, mire vonatkozik a jóslat? Ki mit gondol most a címről? Változott-e az elképzelése ahhoz képest, amit a regényolvasás során egyénileg megfogalmazott? Miben, miért?

Családtörténeti „kutatómunka” megbeszélése: mit tudtak meg a szülőktől a 80-as évek társadalmáról, viszonyairól, a kamaszéletről.

- Milyen olvasási élményt jelentett a regény? Volt-e olyasmi, ami olvasási nehézséget, értési nehézséget okozott? Mi volt ez?
Mindenképp megbeszélésre szorul a későbbi fogalomzavar elkerülése érdekében: verdikt, riport, marxizmus, KISZ, szocializmus, rendszerváltás, disszidálás, andrjúszás-ivánozás, Hruscsov, Gagarin, Feofan Grek, Huizinga

- Idézz fel mindenki azt az egy képet/mondatot/jelenetet, ami a legjobban megragadta a regényből. A megosztás során kiderülhet, melyik szál volt a legerősebb, legképszerűbb vagy érzelmileg legmegragadóbb – melyeket választották többen is.
Érdeemes közben a képekben felbukkanó szereplőneveket már a táblán rögzíteni, ezzel előkészítve a következő feladatot. A táblán/füzetben már szereplő nevek mellé a regényszöveg használatával gyűjtjük ki a szövegben névvel megjelenő összes személyt. Ehhez a szöveget részenként (oldalszámok szerint tagolva) is kiadhatjuk tanulócsoportokban való áttekintésre.

- Az előzetes kérdéseket megválaszolva áttekintést kapunk a mű cselekményéről, témájáról, az elbeszélő és a szereplők helyéről, csak áttekintő jelleggel, hiszen részleteiben fogunk még tárgyalni ezekről a kérdésekről.

- A regény kapcsolati hálójának a megrajzolása, átbeszélése közösen: hány szinten (a főszereplőhöz viszonyítva), milyen viszony fűzi egymáshoz a szereplőket, s hány szintéren (iskola, család, nyaralás). A kapcsolat szorossága jelölhető akár vékonyabb-vastagabb összekötő vonallal, akár a viszonyító szereplőtől való távolsággal.

Erre a kapcsolati hálóra alapozhatunk majd a szöveg és szereplők alaposabb áttekintését, feldolgozását szolgáló feladatok során, illetve ez az összefoglalás jó áttekintő vázlatot ad a későbbiekben is a diákoknak a kapcsolatokról.

- Szereplők (csoportmunka)

A szereplők ismertetésénél érdemes csoportokban dolgozni. A főbb, a regényben alaposabban tárgyalt szereplők nevét csoportonként kiosztjuk, minden csoportnak egyet-egyét, és arra kérjük őket, hogy az illetőre vonatkozó főbb ismérveket gyűjtsék ki a szövegből, majd készítsenek a szereplő nevében egy E/1. formájú bemutatkozót is, amit a csoport egy tagja felolvas.

Főszereplők: Boldizsár, Zsolt, Tamás, Tímea, Otília

Mellékszereplők esetében színterek szerint osztjuk ki:

- Iskola - Igazgatónő, Osztályfőnök, Portás, Kémiatanárnő
- Család - Anya, Apa, Péter bácsi, Inge néni, Volker

- Nyaralás - Kovács igazgatóhelyettesék: férj, feleség, Bori lányuk; nyíregyházi lány: Rózsa
- Egyéb: Modor Edina, Istika

Péntek Boldizsár:

- becsületes
- igazságot kedvelő
- bár Péntek, de inkább álmos kedd
- kicsit naiv, másszóval bárgyú
- úrpatkánynak csúfolják nagy lencséjű, vastag keretes szemüvege miatt, így lesz Gagarin
- csúnya (ebben a korban fontos a külső)
- a leghátsó padban ült
- történész szeretne lenni, de a művészettörténet felé hajlik
- egyke
- szülei árvaházban nőttek fel, neki azt hazudták éveken át, hogy nagyszülei meghaltak, „nem akarták, hogy árvaházi unoka legyek”.
- Zsolt anyja: ”[...] téged tényleg Gagarinnak csúfolnak? [...] van valami olyan a nézésedben, mintha a világúrból jöttél volna, és most egy sivatagban állnál rókázva.” (202.o.)
- Boldizsár önjellemzése: „Nem akart más lenni, csak Boldizsár. Sőt, a Gagarinnal is beérte. Az ő volt. Ez a csúnya, álmodozó könyvmoly. A matektanár kedvence. A történetár üdvöskéje. A tornatanár gúnyának céltáblája. Nem akart olyan lenni, mint az igazi Gagarin. Viszont szeretett volna saját Gagarin lenni. Szűz.”
- „Nagy történész lett 10-20 évvel a cselekmény vége után.” (308.o.)
- Szerelmek vagy annak vélt érzések: Tímea (plátói szerelem), Otília (valódi szerelem), Rózsa (tapizás)

Aradi Tamás:

- Boldizsár legjobb barátja: barátságuk az első év vége felé, nyáron szilárdult meg
- történész szeretne lenni
- Ildibe (a párhuzamos „A” osztályba jár) szerelmes – később szakítanak
- Boldizsár: „Ő a legbátrabb és legegyszerűsebb az egész osztályban.” (129.o.)
- Dunabogdányban van telkük
- Erős jellem
- apja halála után másnap iskolába megy, „Nem akartam, hogy azt higgyétek, megfutok a felelősség elől.” (154.o.) (az intőt kapják a tréfa miatt)
- öngyilkossági kísérlete

Vári Zsolt:

- második éven barátkoznak össze
- verseket ír
- szegények, az anyja egyedül neveli
- pénzért gyerekvigyázást vállalnak a nyáron (miniszterhelyettes kisfiát)
- apja Hamburgban él
- nagy manipulátor
- féltékeny Tamás és Boldi barátságára, ezért ki akarja sajátítani magának Boldizsárt
- nem marxista
- nem lépett be KISZ-be, kereken megtagadta
„Aláírom, hogy a belépésnek nincs jelentősége, de a be nem lépésnek van.” (81.o.)
- Boldizsár véleménye: „Szeretem a verseit, de nem egyenes ember.” (160.o.)
- Boldizsár: „Mások hülyeségével dicsekszel. Másokra tolod a felelősséget, pedig te [Zsolt] voltál az, aki a bizalmasan elmondott történetet továbbmesélte” (158.o.)
- „még egy nőbe sem volt szerelmes, de mindegyik érdekelte” (96.o.)
- igazi kavargó, aki azért hozza össze Otíliát és Boldizsárral, hogy játékát bizonyítsa: miként lehet érdekessé tenni egy közömbös férfit?
- hazugságok sorozatát követi el
- öngyilkossági kísérlete
- bevallja, hogy Tímeával összeillene, de csak akkor, ha Boldizsár nem csinált belőle unalmas középezt, ha nem törte meg a féktelenségét
- disszidál a gimnázium befejezése előtt egy évvel

Szerdahelyi Tímea:

- a párhuzamos „A” osztályba jár
- Boldizsár jellemzése: „Az arca nem volt fehér, de nem volt barna sem, mintha árnyékok játszottak volna rajta, a világ leggyengédebb szeplői tarkították. Annak ellenére, hogy kicsi volt, nagy nőnek tűnt, valóságos nőnek, fenevadnak. Boldizsár a szeretni való puhasága mögött történelmi hősköz méltó keménységet vélt fölfedezni. Egy hősnő. Antigoné, az Orleans-i szűz. Bár az volt az érzése [...] nem szűz már. Ez sem szegte kedvét. Sőt, vérmes és tiszteletlen reményekre ragadtatta. A haja hosszú volt, egészen világosbarna, de szökének még véletlenül sem lehetett mondani. A szeme sötétbarna, az orra széles, ám faragott elefántcsontszerűen gyöngéd. A szája viszont keskeny, és ebből következően halvány.” (21-22.o.)
- „Nyitott szemmel aludt, de beszéde egyébként is mindig álmatag volt, a viselkedése megfontolt, mondhatnánk alvajárónak mutatkozott.”(22.o.)

- „Tímeát nem érdekelték az emberek, ő csak aludni szeretett puha lényének és létének belsejében, és csak tessék-lássék engedelmeskedett azoknak a kényszereknek, amelyek mindenkire vonatkoztak. Nem szeretett enni, nem szeretett inni, nem vonzotta a többi embernek se a teste, se a lelke, igaz, nem is taszította, a szüzességét is minden aggály nélkül vesztette el még nyolcadikos korában.” (24.o.)
- nem szűz (szüzességét Istika veszi el)
- Ildi barátnője, de valójában csak érdekbarátság fűzi Ildihez, nem kedveli Ildit (unalmasnak tartja)
„Ildit, a barátnőjét ki nem állhatta, de szívesen másolta róla a leckét.” (31.o.)
- önjellemzés: idegesítő babakülseje van (31.o.)
- nem szereti a közepes alakokat
- féktelen, vad
- hegedül
- színjátzó csoportba jár
- Önjellemezése: „Engem nem is lehet ismerni, mert semmilyen se vagyok. Egy ködkép. Eloszlok a levegőben, mint a lélegzet, mint valami pára.” (260.o.)
- Boldizsár véleménye: „Ideje volt, mert látta már, hogy a lány arcáról kezd lepattanni a Tímea-maszk, és nem volt rá kíváncsi, mi marad alatta. Nem akarta megsajnálni. Nem akarta önmagát utólag is meggyűlölni, mikor kiderül, hogy ez egy csúnya és buta lány. Akit csak a saját butasága, önzése, álnőiessége fűjt föl olyanná, amilyennek látta. Nem akarta megtanulni tőle, hogyan kell ilyen maszkot fölépíteni az arcunkra.” (284.o.)
- gonosz – Otíliát Istikával akarja megöletni

Körtvélyesi Otília

- a harmadik év elején kerül az osztályba (gimi felújítási munkái miatt összevonások)
- katonalány
- arca pocokszerű
- Zsolt ismeri Szántódról
- azért jött ebbe a suliba, mert Zsoltba szerelmes
- kedvenc írója Huizinga (Boldizsárnak is)
- Tímea ítélete róla: Otília egy kurva. Mondja ezt az, aki Istikával pénzért (500,- ft) szeretkezik.
- jószágos: Tímeát is azonnal barátjának tekinti, mikor hegedűjátékában felismerni véli a lány jószágát (Tímea viszont nem kedveli)

Iskola

Igazgatónő

- Hegedős Adrien

- az N. Pálné, X. Tamásné Gimnázium igazgatónöje (József Attila-i sor)
- a hatalom képviselője
- megengedő, csak látszólag szigorú
- gyerekbárát
- a negyedik évre ő lesz Boldizsárék osztályfőnöke: élete legszebb éveként említi a narrátor
- Botos szerint opportunistá (301.o.)
- Az erdei eset változtatja meg. Ha ez nincs, „Akkor talán még most is hinne abban a hazugságában, amit akaratlanul és őszintén mondott, hogy ebből az iskolából nem rúgnak ki senkit. [Botost kirúgták.] Hazugság volt, még ha nem is tudta. Nem láthatta előre. De fölmenthető-e emiatt? A törvény nem ismerete nem mentesít a törvény hatálya alól...” (316.o.)

Osztályfőnök

- Botos Frigyes
- beceneve: Fíró
- a harmadik év elején lesz osztályfőnökük
- fiatal történelemtanár
- szerelemre lobbán a kémiatanárnő iránt
- Zsoltot kedveli a legjobban a versei miatt
- tudja, hogy a megoldás kulcsa Boldizsár
- csak eszköznek érzi magát az igazgatónö kezében
- kirúgják Zsolt disszidálása miatt

Portás

- Ottó bácsi
- nyugdíjas számtantanár
- szerette a kamaszokat, értett a nyelvükön
- mindenről tud és mindenről hallgat
- „Én vagyok az iskola lelkiismerete. Nem is. Inkább a lelke.” (186.o.)
- „Beszélget. Kérdez. Ajánl. Dicsérve ajánl, de ajánlva leleplez.” (187.o.)
- Ő nyitja fel Boldizsár szemét két dologra is:
 - Tamás öngyilkosságára (mentse meg barátja életét)
 - Otília szerelme, nem Tímeába!

Kémiatanár

- fiatal, a neve: Zsuzsa
- harmadik év elején érkezik az osztályba
- férjezett, de nem él jó házasságban
- szerelmes lesz Botosba

Család

Szülők

- Gabi és Karcsi
- árvaházban nőttek fel mindketten, nem ismerték szüleiket
- az anya féltő gondoskodással neveli fiát, az apa megengedőbb

Péter bácsiék

- Péter bácsi kb. 45 éves, Bécsben él
- Péter bácsi felesége Inge, kb. 35 éves, osztrák, de beszél magyarul
- Volker, alias Tibi 14 éves, tökéletesen beszél mindkét nyelvet
- disszidálás lehetőségét ajánlja fel Boldizsárnak, de ő lemond róla, helyette Zsolt megy Boldizsár: „Nem megyek. Megmondom azt is, miért. Mert itt hamarosan összedől ez az egész. Még kifele nem látszik, de már készül. Itt már nem akarnak büntetni, nem akarnak nagy félelemben tartani.” (276.o)

Nyáralás

Rózsa:

- diáklány Nyíregyházáról
- nyaralnak a Balatonon
- rövid fekete haja van, mely divatosra van nyírva
- testiség megtapasztalása: smárolás, tapizás

Kovácsék

- Kovács Boldizsár apja munkahelyén igazgatóhelyettes
- felesége és lánya is Bori
- Boldizsár merészsége az idősebb Borit illetően (49.o.)
- a lány kb. egy évvel volt idősebb Boldizsárnál, összemehettek, telefonszámot cseréletek, de lehidegültek egymástól

Fontos mellékszereplők

Istika:

- Tímea házukban a házmester fia
- enyhén fogyatékos
- asztalos
- kb. 20 éves
- ő veszi el Tímea szüzességét
- Tímea eszközként használja: Otlia megölésére is ráveszi

Modor Edina:

- a múzeumban a művészeti szakkört vezeti, melyre Zsolt, Kázmér és Boldizsár mennek el (tegezik - Boldizsár szerint ez a beavatás része, hogy közelebb kerülj mesteredhez)
- kétszer jelenik meg a műben
- első megjelenése a szakkörön: „úgy érezte, a szabad vita révén tudja megértetni a gyerekekkel a művészet szabadságát, és általában a szabadság mibenlétét. Föl akarta szabadítani őket, tudta, hogy sokkal több van bennük, mint amit a kor szürkésége megenged.” (114.o.)
„A technika kezelésében mutatkozik meg az egyéniséged.”
- második megjelenésekor Boldizsárral fut össze az utcán
Boldizsár vén hülyének nevezi, majd kimondja az ítéletet fölötte, mikor öngát modernnek nevezi: „A modern csak a vén hülyék kapkodása a fiatalság, meg a saját fiatalságuk után. A világ csontkonzervatív. A fiatalok is azok. A művészetnek erről kell szólnia, erről az ellentmondásról...” (216.o.)

- A kapcsolati háló és a bemutatások után érdemes arra kitérni, hogy kinek/kiknek a története kap nagy hangsúlyt benne, kik azok, akiről alig esik említés. Mi ennek az oka? Az elbeszélő vajon miért így oldja meg a szereposztást? Kinek a történetére lettek volna kíváncsiak még?

- A narrátor figurája: ki ő, mit közöl magáról? Milyen szerepe van a műben?

Maga Boldizsár kéri meg, hogy mesélje el a történetüket: a 20. század legszebb szerelmi történetét és leggonoszabb tréfáját. Neve ismeretlen marad. Talán osztálytárs vagy évfolyamtárs. Így vall Boldizsárral való kapcsolatáról: „Talán túlzás lenne azt állítani, hogy batárok vagyunk, de azt hiszem, bírom a bizalmát.” (7.o.)

Valószínű a lejegyző is kiszínezi a rég hallottakat, nem tudhatjuk, hogy minden úgy volt-e, így ír az elbeszélő: „Én nem voltam ott egyszer sem, nem láttam semmit.” (291.o.)

„Egyszerűen bízni kell a képzeletünkben. Ha megbízok a képzeletemben,akkoregy történetben minden úgy fog alakulni, ahogyan annak kell.” (291.o.)

„Több mint 20 év telt el azóta. Tímea az én feleségem lett.” (317.o.)

- Vannak-e beszélő nevek a műben?

Péntek Boldizsár, Szerdahelyi Tímea - Utalás a hét fokozatra (8.o.)

- Mire használja a hét fokozatot az író? A regény fejezetének címei: mennyire koherens a kapcsolat a fejezetek tartalmával, ill. a hét fokozattal?

Ebben a korban leginkább az foglalkoztatja az embert, mennyire szép vagy csúnya, erre használja a 7 fokozatot: „Az már sokkal jobb, ha hét fokozatot használunk, és a leggyakrabban csúnyákra hétfőt, a hol csúnyákra hol szimpatikusakra keddet, a néha szépekre

szerdát, a gyakran szépekre és gyakran csúnyákra csütörtököt, a felvillanásokban gyönyörűekre pénteket, a többnyire csodaszépekre, akik néha még ébredés után is vonzóak tudnak lenni, szombatot, és a mindig egyformán szépekre, akiknek a szépségét hamar megszokjuk és nem sokkal később meg is unjuk, vasárnapot mondunk. A hétfő és a vasárnap így aztán nem is esik olyan távol egymástól.” (8.o.)

Motívumok (csoportmunka)

- **Történelmi esemény** – a rendszerváltás előtt vagyunk pár évvel szocialista világrendszerben.

Hogyan jelenik meg a rendszer? Hogyan jellemzik? Többször is történik utalás a földrengésre, a rendszer összeomlására, melyek ezek? Mi utal az enyhülésre, hogy enged a hatalom a szorításból? Illetve kik szájából hangzik el? Milyen hatalmi „eszközök” jelzik a múltat? (pl. fekete Volga)

Boldizsár hazájában „sem volt szempont, hogy a lakosság jól érezze magát”. A jó érzés illúziója legyen meg. „Bölcs kormányzói elgondolás volt ez, már ha magunknak valódi hatalmat, alattvalóinknak meg valódi igát szánunk.” (13.o.)

Boldizsár „Kezdetből fogva vágyott egy másféle világra, de úgy gondolta, hogy azt a másféle világot épp ez a világ hozhatja meg egy nem várt fejlődési ugrással.” (13.o.)

„A földrengés hírére talán a rendszer ellenségei kezdték terjeszteni? [...] Vagy éppen a rendszer terjesztette, hogy legyen mitől félniük az embereknek” (15.o.)

Boldizsár apja korábban bevallotta, hogy talán mégsem a szocializmus a legfejlettebb társadalom, „a kapitalisták jobban élnek, mint mi, de nem élnek olyan jól”, „mi pedig rosszabbul élünk, de mégis jól”. (41.o.)

Még nincsenek 18 évesek és Zsolt bort rendel nekik a kocsmában, mikor rendőr érkezik: féltek, hogy kicsaphatják őket ezért a gimiből, és akkor nincs felvételi, nincs egyetem. (A miniszterelnök fia a megoldás, akire Zsolték vigyáznak.) Boldizsár és Tamás bár utálták a rendszert, de eszükbe se jutott, hogy összeomolhatna. (64.o.)

Marxizmus: „mindannyian [Tamás, Boldizsár, Zsolt] elborzadva húzták hátra a fejüket, a felnőttel mocskát maguk előtt látva ebben a szóban”.

Modor Edina: „úgy érezte, a szabad vita révén tudja megértetni a gyerekekkel a művészet szabadságát, és általában a szabadság mibenlétét. Föl akarta szabadítani őket, tudta, hogy sokkal több van bennük, mint amit a kor szűrkesége megenged.” (114.o.)

Az igazgató a gyerekek dolgait (erdei kaland miatt intőt ad – 151.o., Zsolt öngyilkossági kísérlete véletlen – 219.o.) igyekszik eltussolni, egyrészt mert felelősségre vonnék miatta, rossz megítélése lenne az iskolának, másrészt a gyerekek miatt, hogy nem kelljen kicsapni őket. Ha nem lett volna az erdei eset, „Akkor talán még most is hinne abban a hazugságában, amit akaratlanul és őszintén mondott, hogy ebből az iskolából nem rúgnak ki senkit. Hazugság volt, még ha nem is tudta. Nem láthatta előre. De fölmenthető-e emiatt? A törvény nem ismerete nem mentesít a törvény hatálya alól...” (316.o.)

Botos elmélkedése a rendszerről, annak lazulásáról, s a jóslatról: „Ennyire jól azért nem működhet az elhárítás. Gondolok valami keményet, és máris nyomomban vannak? Hiszen éppen arról van szó, hogy ez az egész már nem így működik. Hagyják nem ilyen szigorúan működni. Megpihennek.[...] Persze mi lesz ennek a vége? Az ők szétszéledésének. Mi lehet a vége? Amennyiben megijednek egyedül, valószínűleg újra összebújnak, csak találjanak elég friss hülyét maguk mellé, mondjuk akik épp elvégezték a politikai főiskolát. Vagy bekövetkezhet a teljes felszabadulás, az ők elvegyülnek miköztünk, mi feloldódunk öbennük, ó ők! Ó mi! Ó én, én, én.” (246.o.)

Botos: „Szóval ezeket a köteleket mostanában mintha lazítanák. Pár éve még mind a négy diákomat ki kellett volna rúgni azért, amit csináltak.” (249.o.)

Botos Zsuzsának: „Egy halálraítélt rendszer funkcionáriusa nem csinálhat gyereket az összeomlás előtt pár évvel.” (251.o.)

Boldizsár anyja: „Boldika, miket beszélsz, itt a falnak is füle van [...] kis butám, biztos Péter bácsiék miatt gondolsz a disszidálásra, de az régen volt, ma már nem szokás ilyesmit csinálni. Ez különben is Magyarország.” (45.o.) Boldizsár disszidálásakor, a rendszer lazulásáról: „Ti nem éltek itt. Nem ismeritek az itteni valóságot. Nem '57 van most és nem is '75.” (267.o.)

Péter bácsi szerint „Itt ötven évig nem fog változni semmi. Sőt, egyre rosszabb lesz.[...]Szarrá megy itt minden. Vagy összeomlik az egész, vagy olyan terror lesz, amit el se tudtok képzelni.” (267.o.)

Boldizsár nem disszidál, „Mert itt hamarosan összedől ez az egész. Még kifele nem látszik, de már készül. Itt már nem akarnak büntetni, nem akarnak nagy félelemben tartani.” (276.o.), „A hülyeség itt nálunk már nincs komolyan gondolva.” (277.o.)

- **A gonosz tréfa**

Mi történt valójában az erdőben, mit tett Tamás és Boldizsár?

Miért színezik tovább a történetet? Ki kinek meséli tovább? Miért? Lesz-e következménye?

Jogos-e az intő? Kik kapják? Miért nem rúgják ki őket a gimnáziumból? Hogyan fogadják a szülők az intőt, ill. minden szereplő egyformán reagál az intőre (gondoljunk Boldi disszidálási szándékára)?

Miért akar mégis mindenki „részesé” lenni, még az is, aki csak hallott róla?

„Egy elrontott vicc olyan, mint egy gyilkosság, sose csinálható vissza.” (78.o.)

Tamás és Boldizsár a hecc kedvéért orosz katonának adja ki magát az erdőben kiránduló középkorú nőnek és velük egyidős lányának. De a játékszenvedély hevében túllőnek a célon, a tréfa félresiklik: az asszony vetkőzni kezd, hogy az oroszok inkább őt gyalázzák meg, ne a lányát, beindul benne a hatalomnak való engedelmesség (tudja, hogy a katonák mit akarnak), a fiúkat valódi megszállóknak vélve. A lány elsírja magát. A fiúk ekkor megijednek: „Elvtársnő, ez félreértés.” „Öltözzön föl! Mi szövetségesek vagyunk, nem megszállók. Mi barátok vagyunk. Rettenetes, hogy ilyen híre van a hadseregünknek. Tisztelgett. Sarkon fordultak.”

Zsolt kifaggatja Boldizsárt a „tréfáról”, aki kiszínezve meséli tovább Otíliaának, hogy érdekesnek tűnjön előtte. (103., 105., 106.o.) Később Boldizsár így vall: „Mások hülyeségével dicsekszel. Másokra tolod a felelősséget, pedig te [Zsolt] voltál az, aki a bizalmasan elmondott történetet továbbmesélted” (158.o.)

Otília is belekeveredik, Zsolt történetének részleteit elmeséli katonatiszt apjának, aki valószínű feljelenti őket az iskolában.

A „tréfa” hivatalos – osztályfőnöknek szóló – verziója Tamástól hangzik el, de ez is csak egy átirat: „Nyáron történt. Nem volt ott még Zsolt sem. Csak mi ketten Boldizsárral. Azt játszottuk, hogy oroszok vagyunk, mozgalmi dalokat énekeltünk, amikor két helyi suhanc támadt ránk. Mocskos ruszkik, üvöltöttek. A meglepetéstől olyan feszültek lettünk, a ránk zúduló sértésektől annyira oroszává váltunk, és az a nagy ország olyan erőt adott nekünk még a távolból is...szóval mi is meglepődtünk, hogy milyen könnyen meg tudtuk verni őket. Az egyik még kést is vett elő, és egy kicsit megsértette magát vele. Kapkodott. Ő maga csinálta. Mi nem tehetünk róla.”

Tímea: „Már egészen sajnálom, hogy kimaradtam belőle, ha ilyen mágikus hatása van, hogy a katonalányból [Otília] szerelmes fruskát csinál, az unalmas fiúból [Boldizsár] bonvivánt. A cinikusból önvádlót [Zsolt], az okoskodóból öngyilkost [Tamás]. Jó nektek.” (240.o.)

Botos tudja, hogy Zsolt találta ki az egész ködös erdei történetet, hisz túlzó hajlammal van kiszínezve, ez teszi a verseit is érdekessé.

- **Betétnovella:** időutazás a valóságos Gagarinnal. Milyen szerepe van a műben?

Hruscsov bizalmasan beszélget az űrben tartózkodó Gagarinnal, aki bevodkázva birkózik egy KGB-s törpe ügynökkel a világűrben. Abszurd, groteszk epizód, mely ki akar zökkenteni a 20. századból.

- **Szerelem**

Mitől szép Boldizsár szerelmi élete? Kibe szerelmes?

Tímea iránt vagy Otília érzett szereleme a valós? Miért érdekes a portás szerepe?

Kikkel kerül kapcsolatba Boldizsár a két lányon kívül? Mi Rózsa és Bori, a nyári „flörtök” szerepe?

A kapcsolati hálónál leírt szereplői jellemzésekben szerepel.

Boldizsár a szekrényben veszi el igazán a szüzességét, mert „csak most értettem meg igazán, mi a szerelem.”

Zsolt Boldizsárnak: „Nos, igen. Becsaptalak. Azt hazudtam Otíliának, hogy szerelmes vagy belé, neked pedig azt, hogy ő beléd, így hívtam föl a figyelmeteket kölcsönösen egymásra, mert addig egyszerűen leszartátok egymást. Ti az én művem vagytok.”

- **Öngyilkosság**

Ki és miért akar öngyilkos lenni? Ki kit ment meg?

„Az öngyilkosság bűn – önmagad ellen. Ha egyszerűen csak képzeled ezt a beszélgetést, és nincs túlvilág, akkor megsemmisülsz. Ha pedig van valódi túlvilág, és én valamiképp még vagyok egy kicsit, akkor rögtön a pokolban találsz magad – büntetésül. Se így, se úgy nem szabad megtenned.” (184. o.) „mondja” Tamás apja fiának, aki az ő elvesztése miatt akar öngyilkos lenni, de aztán megmenti, mielőtt Boldizsár és Otília megérkeznének.

Zsolt élete első lelkifurdalása miatt próbál öngyilkos lenni: „Saját játékaim áldozata vagyok.” (209.o.). „halálfélelme [...] halálvágyba csapott át, a halált olyan vonzónak látta, mint egy nagy tál süteményt.” (209.o.)

Szerencsére balul sül el: leszakad a vécéartály (kiszakad a falból a tipli), aminek a láncára felkötötte magát. Az igazgatónő talál rá, aki eltussolja az ügyet. Menteni Boldizsár megy, de később, addigra megoldódik a véletlennek köszönhetően.

Tímea Otília távozása után gondol öngyilkosságra, mert úgy érzi elvesztette a játszmát Otíliával, Tamással, Boldizsárral szemben.

„Hirtelen arra gondolt, hogy öngyilkosnak kéne lenni. Miért? Csak úgy. Egyszerűen meg kell döglennie. Egy ennyire fölösleges és hasznavehetetlen lényre nincs és nem lehet szükség. Senkinek se fog hiányozni.” (260.o.)

Otília meg megmenteni, hálából Tímea megöletné Istikával.

- **Erotika, testiség**

Hogyan fogalmaz az elbeszélő? Vajon miért ennyire profán?

29-30., 43., 48-49., 180., 192. oldalak

Vajon miért nem profán az elbeszélő az ő együttlétüket kommentálva? Ruhák násza: 167.o.
Boldizsár és Otília egygyé válása „Nem a két harmadikos feküdt ott a heverőn, [...] hanem maga a törvény, amely már millió évekkel ezelőtt is nászok sorozatát írta elő.”

- **Hazugság**

Mi a hazugság mibenléte?

Zsolt szerint „A hazugságot nem jó túl hamar leszüretelni, hagyni kell, hogy benne rohadjon a lelkiismeret talajában, mint sáros földben a krumpli” (82.o.)

„Hazudni csak nagyobb igazságok miatt érdemes.” (159.o.) - véli Boldizsár.

- **Pénz**

Mi a pénz?

„Tulajdonképpen semmi. Egy tanúsítvány, melynek révén elhiszed, hogy az, akitől megveszed az árut, ugyanannyit dolgozott vele, mint amennyit tea pénz megkereséséért.” (82.o.)

„A pénz igazából bizalom-csekk.” (83.o.) Minél nagyobb drágaság van, annál jobban bíznak az emberek egymásban.

- **Szeretet**

Mi a szeretet mibenléte?

„A szeretet, ha igazi, nem véteti észre magát.” (60.o.)

Akinek „képes vagy egy kis szabadságot adni”, azt szereted jobban. (61.o.)

„[...] egyszerűen a szüleimet hívom fel, biztos örülnének, hogy legalább vasárnap este eszembe jutottak. [...]Kéne anyámnak valami kedveset mondani. De mit? És hogyan? A végén még azt hiszik, valami disznóságot csináltam [...] lásd, most nekem máshol kell lennem, és szükségem van arra is, hogy hiányozzatok nekem.” (68-69.o.)

- **Nevetés**

Mi a nevetés definíciója?

„A nevetés ostyába csomagolja a mulandóság ciánpiruláját.”(203.o.)

„De a nevetés kegyetlen is tud lenni, a nevetés néha eltakarja a bajt, néha feltépi, de csak akkor idézi elő, ha az már elől van, ám nem vettük észre. Vagyis mégsem hibás semmiben. Idézi, de csak azt, ami elől van. Idézi, rámutat, kineveti. Kineveti a nevetést is, a nevetőket is, együtt rázkódik velük a teste. A nevetés teste, holott neki nincs teste, a nevetés lélek, túlvilági tévelygő, a rombolás démonának lélegzete, az építés démonának köhögése, a közömbösség démonának visszatartott levegője, mely mégis kiszökik a szájából a víz, az együttérzés vagy a gúny alatt. Az együttérzés vize sós, a gúnyé édes. Az együttérzésben cápák úsznak, a gúnyban harcsák. A nevetés hurkot vet a harcsaszájra, nem engedi harapni.” (204.o.)

- **Egyke-lét**

„Boldizsárnak nem volt testvére, aminek tíz éves koráig egyáltalán nem örült, és sokszor kérvényezte, még írásban is, ennek az állapotnak a megváltoztatását. Szülei azonban mindig találtak valami formai hibát a beadványában. Tíz és tizennégy éves kora között már közönyösen hagyta a kérdés. Gimnazistaként aztán egyre inkább ráeszmélt, micsoda hatalmat kapott így, egykeként a szülei fölött, és micsoda szabadságot a lakásukban.” (38.o.)

Kritikai szemelvények

Fórumhozzászólások készítése egy irodalmi honlapon a regényről szóló kritikákhoz: a feladat célja az internetes fórumok mintájára, de papíron, személyes interakcióban zajló véleménycsere. Ennél a feladatnál is kiscsoportban való munkát javasolunk.

Az alábbi, az elemzésekből, kritikákból kiragadott rövid szövegrészekből szerkesszünk feladatlapot, egy lapon egy-két részlet szerepeljen, alatta pedig annyi hozzászólási lehetőség, ahányan egy csoportban lesznek. Mindenki kap egy lapot, amelyen első helyre írhat véleményt – két-három mondatot a kritikáról, igaznak tartja-e, ha igen, miért ért egyet vele, ha elutasítja, miért gondolja másképpen. Ezután átadják egy csoporttagjuknak a lapot, és a következő hozzászólás már mind a kritikára, mind az elsőként hozzászóló kommentárjára reagálhat. Végül a kitöltött lap visszakerül az első hozzászólóhoz, aki azt végigolvasva kérdéseket tehet fel társainak a kommentekkel kapcsolatban.

A végén, ha igény van rá, a megoldatlanul maradt, feszültségeket hátrahagyó szövegrészekről érdemes közösen is vitát folytatni – de konszenzusra nem kell föltétlenül jutni.

Az ajánlott szövegrészek:

1. „Boldizsár kalandjaiban nincs semmi különleges, mégis csupa „leg”, ahogy mindannyiunknak aktuálisan a saját első szerelmünk a legelső, első csalódásunk a leggyilkosabb. Csecsemőnek minden vicc új, kamasznak minden gondolat világmegváltó.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

2. „A cselekmény hétköznapi. A regény szerkezete, nyelvezete sem nevezhető különlegesnek. Nem használja a nyolcvanas évek kamaszszókincsét, meg sem próbál korhű lenni. Mintha a szerzőnek tényleg nem lenne semmi más célja bő háromszáz oldalon keresztül, csak elmesélni egy kiemelkedőnek nem igazán nevezhető kamasz átlagos, saját maga számára talán döbbenetesen eredetinek tűnő, valójában minden kamasz által végiggondolt gondolatait, végigvergődött felnőtté válását. Nem akar faxnit, nem használ bitang megoldásokat, klasszikus lineáris történetmondás, biztos kézzel rajzolt miliő, de semmi extra.

És éppen ettől lesz a *Gagarin* – nem találok megfelelőbb szót – remekmű.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

3. „Egy kamaszokról, kamaszoknak is szóló, nyolcvanas éveket, azaz az író saját kamaszkorát (mely egybeesik a Kádár-rendszer agóniájának kezdetével) felidéző regényben millió hibába eshetne a szerző. Eluralkodhatna rajta a nosztalgia vagy a múlt gyűlölete, túlzottan karakteresnek vagy sematikusnak alkothatná a szereplőket, ítéletet mondhatna az akkori és a mai társadalom felett... Vörös István nem kikerüli ezeket a hibákat, hanem lazán átszisszol közöttük. Egyszerűen semmiből nincs sok. Semmiből túl kevés. Az olvasóval-összekacsintás nem válik kényszeredett hunyorgássá. Az utalások, legyenek politikaiak vagy kulturálisak, nem érthetetlenek és nem erőltetettek (talán csak a gimnázium neve szájbarágósan József Attila-i), egyszerűen működik a regényben minden: a dramaturgia, a szereplők közötti kémia, a párbeszéd. Minden.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

4. „Ráadásul Vörös István nem képes kibújni saját bőréből. Számára teljesen mindegy, hogy gyerekverset ír vagy bevásárlólistát, bármikor képes olyan mondatokat elhelyezni – teljesen koherensen – a szövegben, amelyek megbújnak észrevétlenül, aztán mikor mit sem sejtve arra jár az olvasó, robbannak, mint taposóakna a demilitarizált övezetben. Ezek a mondatok egyszerűek, lélegzetelállító valóság- vagy igazságkoncentrációval. „A nevetés ostyába csomagolja a múlandóság ciánpiruláját”, olvassa az ember, ölébe ejti a könyvet, és bambán bámul a metrón szembeülő arcába. Legalább három megállón keresztül.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

5. „Kérdés persze, hogy nevezhető-e ifjúsági regénynek a *Gagarin*. (Sőt, kérdés az is, hogy kell-e egyáltalán efféle címkét ragasztanunk rá vagy bármelyik regényre). Akár a manapság népszerűnek mondható – a „szakma” által örvendezve fogadott –tabudöntőgető programregényeket tekintjük etalonnak, akár a klasszikus definíciót (ami nem létezik), képtelenség dönteni pro vagy kontra. S ez mindenképpen jó hír: a legjobb ifjúsági regények (kezdve mondjuk a *Zabhegyezőtől*) onnan ismerkszenek meg, hogy nem ifjúsági regények.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

6. „Az olvasáshoz a szerző Gustav Mahler szimfóniáit ajánlja. De a Pannonia All Stars Ska Orchestra *Hello, Gagarin* című száma is remekül beválik.” (Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!)

7. „Úgy tűnik, hogy e szövegeket, bár a napi politika egyiknek sem kimondottan témája, bejárja „a kommunizmus kísértete”, hiszen a rendszerről, legalábbis a messziről jött kultúra- és irodalomolvasó számára, nem lehet nem beszélni, ugyanakkor nem lehet róla beszélni sem. Ahogy György Péter írja, „az igazi esztétikai hatást ugyanis nem a politikai rendszer hazugságának leleplezése, hanem a társadalmi konstrukció esztétikai ábrázolhatatlanságának nyilvánvalóvá tétele keltette” (György Péter: *Kádár köpönyege*, Magvető, 2005, 70.)” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

8. „Ezek a generációs regények és filmek alapvetően arra az egyszerű metaforára épülnek, amely szerint a felnőtté válás mint privát élmény valamilyen módon párhuzamba állítható a rendszerváltás kulturális tapasztalatával.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

9. „Rá kellett ébrednem, hogy a szöveg korántsem teszi lehetővé azt, hogy egyszerű gimnazistatörténetként olvassuk. [Bildungsroman](#) és iskolaregény, megengedve, sőt egyenesen feltételezve azt, hogy az iskola maga a társadalom miniatűr változatban. Így történhet meg az, hogy a szöveg egyszerre több szinten bontakozik ki. Ezt mutatja már maga a cím és az alcím viszonya is: *Gagarin*, a Péntek Boldizsár nevű főhős gúnyneve, amelyet mikor már-már elfelednénk, akkor bukkan elő a lehető legváratlanabb fejezetekből; *avagy jóslástan alapfokon*, ami az olyan mondatokra vonatkozik, mint például hogy „itt ötven évig nem fog változni semmi. Sőt, egyre rosszabb lesz” (267.), vagy hogy „itt hamarosan összedől ez az egész. [...] A hülyeség itt nálunk már nincs komolyan gondolva” (277.). Ez is azt mutatja, ami egyszerre jelenti a szöveg legnagyobb erősségét és gyenge pontját is: a folyamatos oszcilláció a tüneményes és a jelentésszerű, sekély és mély, anekdota és tragédia között.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

10. „Amellett azonban, hogy hogyan szól a regény a rendszerről és az életről, a rendszer alatti életről vagy éppen a mindennapi életre szabott rendszerről, éppoly fontos az, hogy mi történik, amikor a szöveg „csak” az N. Pálné, X. Tamásné gimnázium tanulóinak mindennapjairól szól. Ebből a szempontból különösen jelentős a regény utolsó, végtelenül szomorú bekezdése: „Több mint húsz év telt el azóta. Tímea az én feleségem lett. Otília és Boldizsár az egyetem vége óta nincsenek együtt” (317.). Ez az a mondat, amely azzal, hogy széttepi a szálakat, végül elválaszthatatlanná is avatja a múltat és a jelent, hiszen legitimálja azt a személyes élményeken alapuló, keserűszerű érzelmegyűjtést, melyet az egyszerűség kedvéért a továbbiakban nevezünk csak nosztalgianak.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

11. „Távol álljon azonban a *Gagarintól*, hogy egyszerű iskola-, illetve elnyomó rendszer allegóriaként működjön. Vörös akkor nyújtja a legkiemelkedőbbet, mikor éppen életet lehel karaktereibe. Még a mellékszereplők is „élnek”: sajátos megszólalásokkal, jól felépített, megérthető és átélhető személyiséggel, izgalmas motivációkkal rendelkeznek; az olvasó szinte mindegyikükkel szívesen elbeszélgetne egy pohár bor mellett.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

12. „Néha azonban egy-egy epizód erejéig úgy tűnik, hogy a sárból gyúrt Pandora-mellékszereplők életre kelnek, és hajlamosak az összes bajt a világra szabadítva átvenni az irányítást a szöveg felett. Vörös melegségére szolgáljon, hogy ezzel tökéletesen tisztában van, amit például Botos osztályfőnök úr epizódja is bizonyít. „Túlságosan is belebonyolódunk az ő figurájába és ellentmondásos érzéseibe az előbb. Az ő története a mi történetünk szemétkerakodójává vált, anélkül, hogy a történetben szereplők ezt bármikor is észrevették volna. Persze Botosnak feltűnt, de ő nem szólhatott” (309.).” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

13. „És hogy milyen ez a „rendszer”, mely lehetővé tette a *Gagarin* hőseinek megszületését és cselekményének kibontakozását? Azt hiszem, mindezt jobban mutatja egyetlen epizód egy fekete Volga főszereplésével, mint a szövegben ügyesen, több ponton elhelyezett *jóslástan alapfokon*. Amikor a feldúlt Boldizsárt majdnem elüti egy fekete Volga, abból „az ország egyik első számú vezetője” száll ki, aki mosolyogva megjegyzi: „Pedig direkt azért járok orosz kocsival, hogy meg lehessen hallani, ha közeledik” (162.). Az ország „egyik”, kétségtelenül Kádár Jánosra emlékeztető vezetője elsősorban kedélyes, közvetlen, ahogy a nyolcvanas évekre a „rezsím” is otthonossá vált. Csak ezután, valahol a háttérben sejlik fel fenyegető volta, ahogy a késő Kádár-kor falai is csak akkor váltak valóságossá, mikor valaki éppen nekik ütközött. „Egy autó dudálni kezdett a Volga mögött, ám amikor meglátta, hogy ki igyekszik éppen vissza a nyitott ajtóhoz, gyorsan fölhagyott vele.” (162.) Ez a jelenet a nyolcvanas évek Magyarországnak, ahogy jelenleg értjük, kiváló szimbóluma lehetne. Hiszen megjelenik ugyan a fekete Volga, amely már az ötvenes évektől kezdve az állambiztonsági szervek autója volt, és közvetlenül a hatalmat gyakorlók omnipotenciájára engedett asszociálni,

ugyanakkor egy barátságos, humoros ember száll ki belőle, akinek (a szövegben) mintha semmi köze nem lenne a „terror az államszocializmus alatt” általánosan elfogadott toposzához.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

14. „A *Gagarin* egyik legnagyobb érdeme az (és a kulturális emlékezetben elfoglalt helyét is ez kell, hogy meghatározza), hogy fogyasztható, szórakoztató, többé-kevésbé koherens portrét ad a késő Kádár-kor Magyarországról, s teszi mindezt anélkül, hogy közhelyekbe, végletekbe, sekélyességbe vagy unalomba csúszna. Úgy tűnik, eljött az ideje, hogy a *Moszkva tér*-generáció után megszülessék a *Gagarin-nemzedék* is.” (Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék)

15. „A változások ideje persze sosem állít könnyű helyzetek elé. Különösen igaz ez a tizenévesekre, akik éppen el vannak foglalva azzal, hogy megtalálják helyüket a világban. Kell egy szilárd alapzat, ahonnan egyértelműen definiálhatják önmagukat. Szükségünk van a fogódzkodókra, hogy megfejthessük, mi jelent számunkra a halál, élet, barátság, gyűlölet vagy szerelem. De hogyan felelhetünk meg egy olyan valóságnak, amely egészen valószerűtlen képet fest önmagáról? Nem csoda, hogy Vörös István sem biztos abban, hogy a *Gagarin avagy jóslástan alapfokon* című regényében a 20. század talán legszebb szerelmi történetét és az utóbbi idők egyik legrosszabb tréfáját meséli el, vagy éppen a fordítottja az igaz: amiről szól, az az utóbbi idők egyik legszebb tréfájának bizonyult – és egyben ez az egyik legrosszabb szerelmi történet. Nem az ő hibája, hogy a könyv végén sem látunk tisztábban.” (Jeges-Varga Ferenc: Nincs humorérzékük)

16. „A Gagarin...-t nehéz egyetlen műfajba besorítani. Természetesen ifjúsági regény, hiszen utolsó éves gimnazisták a főszereplői. Gyerekek, akiknek muszáj felnőniük, de olyan „fiatal felnőttekről” is szól, aki azért még olykor szeretnének gyermekek is lenni. És hát szükségképpen szó van benne szerelemről, meg persze szexről. Mert ez a kettő együtt jár, és csúnyán meg tudja bolondítani a fiúkat is, a lányokat is. Sőt: akár sorsokat befolyásolnak. Vörös regénye mégis több. Elfér benne a mai negyvenesek generációja, és kimondva, kimondatlanul ott susog háttérben a rendszerváltás előszele. Már rogyadozik a „kis-átkos” szocialista rendszer, de még mindenki kivárára játszik. „Útütogetve. Tíz fehér bottal.” – jut eszembe megint Cseh Tamás és *Bereményi Géza* dala, a *Jóslat*. Vörös átélhetővé festi le kortablóját azok számára is, akik akkoriban még a szüleik gondolataiban sem születtek meg, vagy éltek már, de szemük még nem nyílt ki a világra. Megmutatja a társadalmi hangulatot, amelyben a disszidálás már nem is tűnt olyan sürgető kérdésnek. A rendszer lazul: a fiúk megúszhatták az erdei tréfát, nem csapták ki őket az iskolából.” (Jeges-Varga Ferenc: Nincs humorérzékük)

17. „Vörös rengeteg humorral, szenvedéllyel, mesével teszi élvezetessé Péntek Boldizsár történetét, amely egyszerre szomorú és vidám, szürreális és valóságos. Hazug és igaz. És hát rengeteg mély gondolat, mi több: filozófia is megbújik a sorokban. Hiszen minden kamasz nagy filozófus: a végső kérdésekre kutatja a választ. Vörös sokrétűen megrajzolt karakterei hitelessé teszik, ami első olvasásra kevésbé hihető vagy mesészerű. (Ez utóbbira egy rendkívül mulatságos betétet kapunk, Gagarinnal, Hruscsoval [szovjet pártfőtítkár], meg az űrben elfogyasztott vodkával.)” (Jeges-Varga Ferenc: Nincs humorérzékük)

18. „Nemcsak reflexeink, hanem előítéleteink is túlnyúlhatnak a korszakon, amely előhozta őket. Az anya reakciója arról is szól: nemzedékek tudatába beépült a hamis valóság arról, hogy az oroszok mind kegyetlenek. Az anya abszurd döntésének fő motivációja persze a hatalomnak való engedelmség reflexe, amely nem engedi, hogy észrevegye: a fiúk csak tréfálnak. Az anyának a hatalomhoz való viszonya még a fiúkat is olyan gesztusokra ösztönzi, amelyekkel önkéntelenül átlépik az ugratás határait. Eleinte legalább a lány átlát a dolgon: feltűnik neki, hogy a srácok nem is viselnek

egyenruhát. Ám ahogy a helyzet szélsőségre csap, őt is elfogja a rémület.” (Sztankay Ádám: Újabb hatalmi hülyeségek - Interjú Vörös Istvánnal)

19. „A könyv példát is hoz a kor békülékeny, egyben mocsárba húzó technikájára. Szóba kerül: Boldizsárt és barátját egy bizonyos botrány miatt ki is rúghatják az iskolából. Főhősünk eldönti: ha úgy lesz, Ausztriába disszidál. A hivatalos beszélgetésen azonban az iskola igazgatója azt mondja: nem veszik el tőlük a kiváló lehetőséget, hogy elvégezzék a nívós középiskolát. Majd amikor oldódik a feszültség, megemlíti: ha megtudják, hogy a jövőben hasonló botrány formálódik, jobban tennék, ha jeleznék neki. Ez a manipuláció a félelem lebegtetésének ízléstelen, viszont nem feltétlenül hatástalan módszere.” (Sztankay Ádám: Újabb hatalmi hülyeségek - Interjú Vörös Istvánnal)

20. „Nekem is volt gimnáziumi barátom, aki lazán árulta a szamizdatot, amiért ugyan kirúgták, de ő is túlélte. Voltak, akik operettdiktatúrának tekintették a nyolcvanas évek viszonyait. Ám mások – adott esetben – még nagyon is megszenvedték a hatalom retorzióit. Általában pedig bele volt építve az emberekbe a félelem, még ösztönösen is. A rendszer egyébként alapvetően a félelem megőrzésére tanított, nem a legyőzésére. Félni és tisztelni kellett mindazt, amit valójában vita nélkül elfogadni sem lenne szabad. Például a regnáló hatalmat.” (Sztankay Ádám: Újabb hatalmi hülyeségek - Interjú Vörös Istvánnal)

Irodalomjegyzék

Vörös István Gagarin avagy jóslástan alapfokon c. regényéről szóló kritikák, elemzések
(az internetes hivatkozások letöltési ideje: 2014. augusztus 1.)

- Mészöly Ágnes: Helló, Gagarin!
<http://www.barkaonline.hu/futtyoges-es-nahatozas/3557-hello-gagarin>
- Réti Zsófia: A Gagarin-nemzedék
<http://kulter.hu/2013/11/a-gagarin-nemzedek/>
- Jeges-Varga Ferenc: Nincs humorérzékük
<http://olvassbele.com/2013/07/23/nincs-humorerezekuk-voros-istvan-gagarin-avagy-joslantan-alapfokon/>
- Sztankay Ádám: Újabb hatalmi hülyeségek – Interjú Vörös Istvánnal
<http://www.168ora.hu/arte/ujabb-hatalmi-hulyesegek-114543.html>
- Ayhan Gökhan: „A nyelv fölpúposodik a hazugságtól” – Interjú Vörös Istvánnal
<http://kulter.hu/2013/10/a-nyelv-folpuposodik-a-hazugsagtol/>
- Márjánovics Diána: „Miért nincs senki?!”
<http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2910/miert-nincs-senki>